

Обкрадають двічі: експортери продають зерно за безцінь, та ще й не повертають гроші в країну

2023-03-20

Юлія Самаєва

Редакторка відділу економіки ZN.UA

Де лишаються сотні мільйонів доларів за українське зерно

Мало того, що українська пшениця — **найдешевша в світі**, так ще й гроші від її продажу «осідають» не в Україні, позбавляючи державу частини податків і валютної виручки.

Коли ви чуєте щось на кшталт «Україна поставила 87 тисяч тонн зерна до Румунії», це не означає, що всі гроші за це зерно надійшли в Україну. Тож і вражаюче повідомлення, що виручка від продажу зернових Румунії перевищила 750 млн дол., ще не говорить про те, що саме на цю суму Україна продала Румунії зернових. Згадані мільйони — лише та частина, яку продавці зволіли повернути в країну, але всієї суми виручки, як і всіх належних податків ми точно не отримали.

Згадані 87 тис. тонн — не абстрактна, а цілком конкретна поставка, що відбулася у вересні минулого року, гроші за цей товар опинилися у Швейцарії. Колись ми присвятили чимало часу, [аналізуючи](#), чому близько половини нашої загальної експортної виручки осідає саме в цій країні. Тож, коли ми з'ясували, що чимало української пшениці продається по 100, а то й по 50 дол. за тону, хоча світові ціни перевалюють за 300, у нас уже були певні очікування щодо того, де лишаються гроші від розпродажів. Оптимістичні, як виявилось, бо в історії з пшеницею Швейцарія чи не найкращий варіант з існуючих.

Дивіться на рис. 1 поставки української пшениці у другому півріччі 2022-го. Загалом стандартна, як для такого нестандартного року, картина: Туреччина, Румунія, Іспанія, Польща, Індонезія, Італія, Бангладеш.

ZN,UA

Туреччина, 324222

Іспанія, 228326

Румунія, 254351

Польща, 114366

Індонезія, 79058

Італія, 70106

Бангладеш, 65395

Алжир, 42005

Египет, 63932

Угорщина, 47868

Ліван, 43577

Туніс, 33249

Ізраїль, 21381

Кенія, 20144

Словаччина, 19504

Уганда, 18518

Республіка Корея, 13157

Саудівська Аравія, 12499

Оман, 12184

В'єтнам, 23385

Джібуті, 14893

Судан, 22129

Сомалі, 13217

Швейцарія, 8955

Ємен, 12178

Лівія, 8873

Німеччина, 8589

Литва, 5535

Албанія, 4231

Республіка Молдова, 3374

Нідерланди, 2757

Латвія, 2545

Португалія, 1774

Кіпр, 1733

Болгарія, 2434

Таїланд, 819

Малайзія, 746

Естонія, 650

Австрія, 796

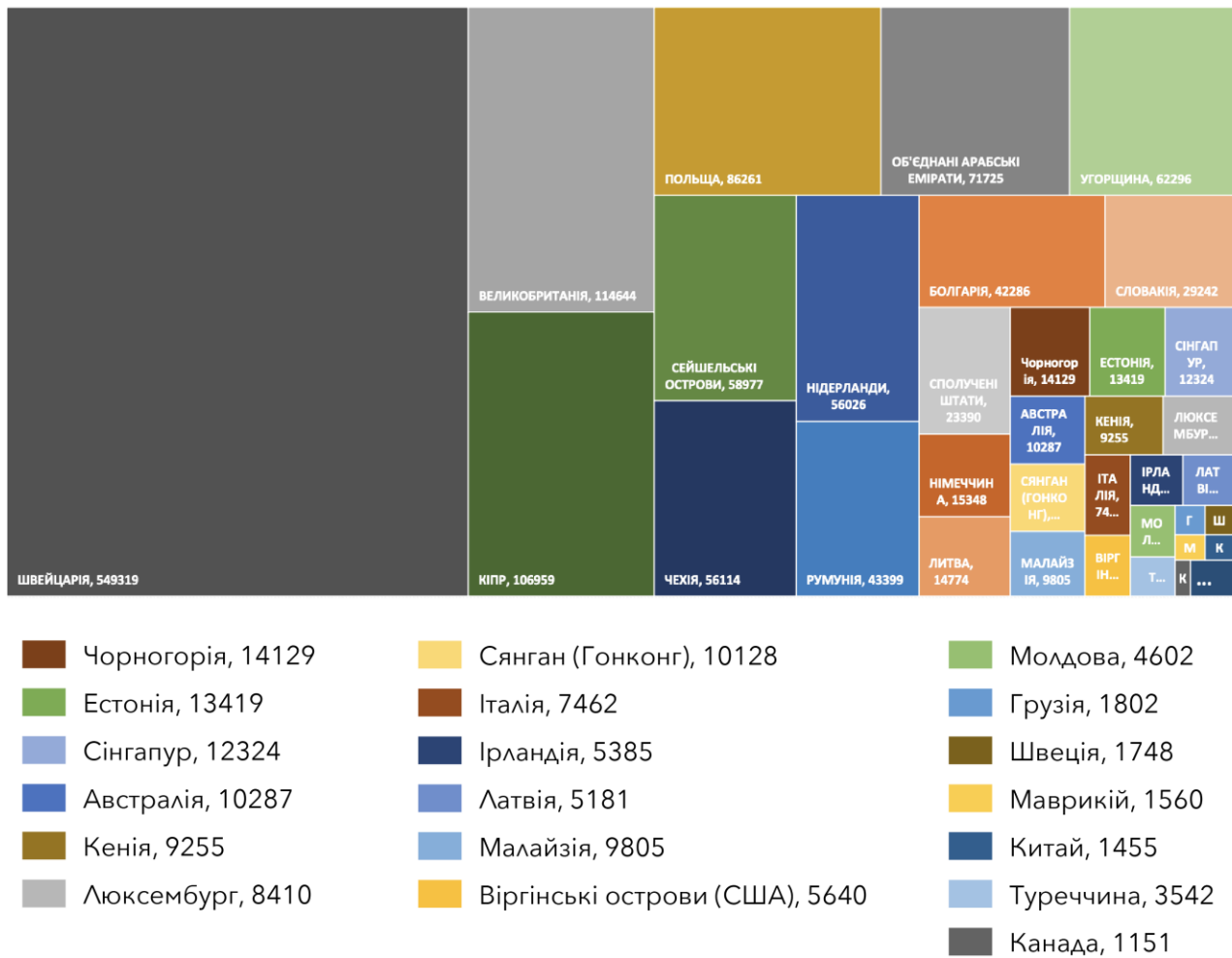
Грузія, 606

No data

3

Рис.2. КРАЇНИ, ЧЕРЕЗ ЯКІ ОПЛАЧУВАЛАСЯ УКРАЇНСЬКА ПШЕНИЦЯ,

тис. дол.

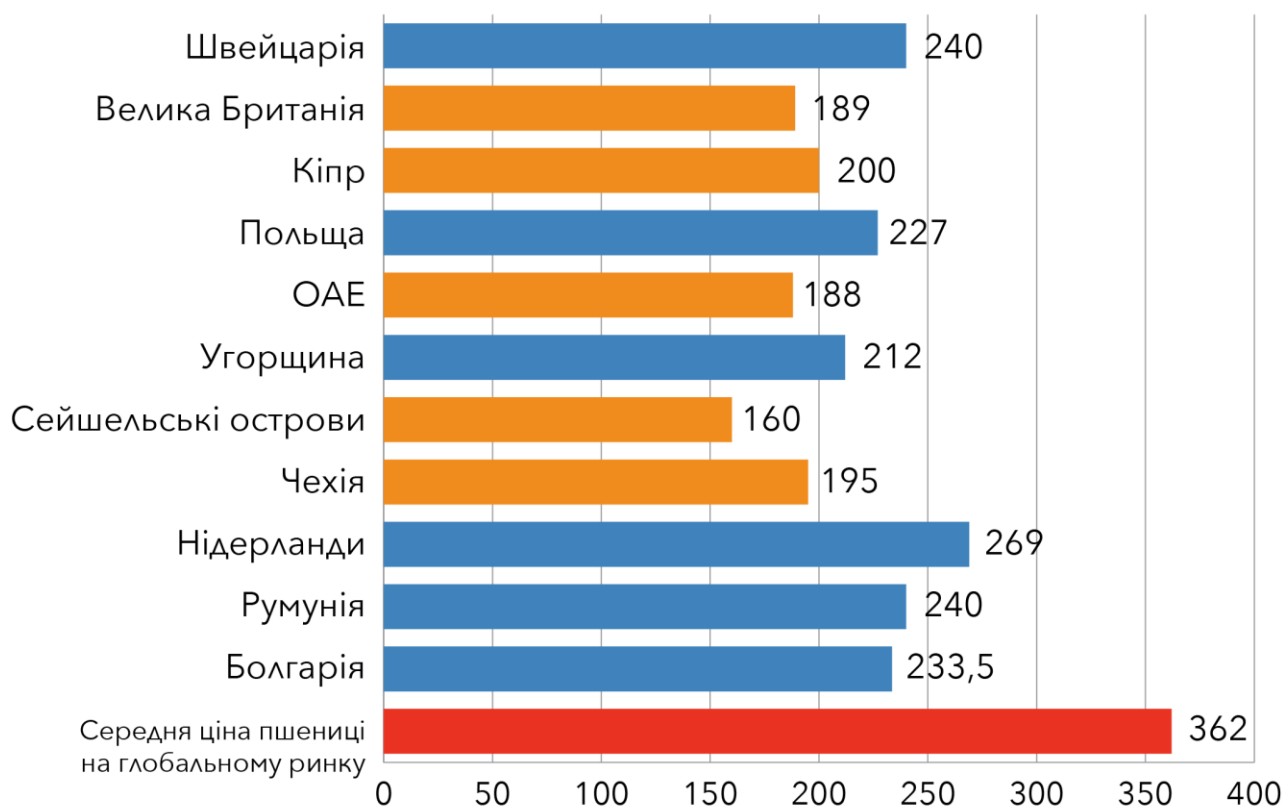

Крім Польщі, жодних збігів із попередніми даними. Причому тут ми вже бачимо два хрестоматійні офшори — Кіпр та ОАЕ, ну і низькоподаткову Швейцарію. Якщо придивитися до інших даних, то знайдете ще чимало офшорних і низькоподаткових юрисдикцій, у яких осідає наша виручка за продану пшеницю (див. рис. 3). Що офшорніше, то дешевше. Якщо вас дивує, чому така низька ціна в Чехії, тут усе просто — у своєму локальному «германо-австрійському» закутку вона теж квазіофшор. Велика Британія? Що ж, хай це буде інтрига... Ні, Віргінські Острови тут ні до чого.

Рис.3. СЕРЕДНЯ ЦІНА УКРАЇНСЬКОЇ ПШЕНИЦІ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ,

ZN,UA

II пів. 2022, дол. за т

Під один гребінець усіх не підстрижеш, гравці на зерновому ринку різні, а часи, коли на глобальних трейдерів припадало до 90% усього зернового експорту, добре це чи погано, — минули. Тож і цілі у гравців різні: хтось так веде бізнес «за замовчуванням», хтось — потроху оптимізує податкове навантаження, а потроху спекулює на ситуації, а дехто — відверто виводить із країни гроші. Розберемося на прикладах, хто є хто.

Глобальні компанії. Великі обсяги, що проходять через Швейцарію, — це здебільшого світові трейдери або наші експортери-титани а-ля «Кернел». Теж не святі, будемо відверті, бо та ж таки Швейцарія не горами та годинниками їх звабила. З 2015 року ця країна, за рішенням КМУ, не є для України ані офшором, ані низькоподатковою юрисдикцією, але її умови оподаткування значно комфортніші за українські. Навіть кілька відсотків «економії» при сплаті податку на прибуток, які дає реєстрація у швейцарському кантоні Цуг, на великих сумах — значна вигода, а суми у цих гравців великі. До світових гігантів є чимало питань, але ще більше їх до вітчизняних трейдерів, адже це українські компанії, які свідомо роблять усе,

аби сплатити країні, навіть під час війни, якомога менше податків. Це питання і контролю над іноземними компаніями, і трансфертного ціноутворення, щоб принаймні виключити продажі «самому собі», і розмивання податкової бази. Не ми ці питання маємо ставити, але, судячи з того, що Швейцарія роками є головною скарбничкою наших сировинних титанів, уповноважені органи їх теж не порушують.

Та все ж це не той рівень, на якому заробляють здирництвом чи крадіжками. Навіть якщо подивитися на середні ціни поставок через Швейцарію, то зерна по 50–100 дол. там не буде. Не комільфо.

Мутні середняки. Оці, або їхні представництва, якраз сидять у згаданій уже Великій Британії та інших репутаційно респектабельних, але лояльних до будь-яких грошей юрисдикціях. Цілі у них не тільки податки оптимізувати, вони і на поверненні валютної виручки «економлять», і на перепродажах дешевої української пшениці вже за нормальними цінами заробляють. З одного боку, їм вигідно купувати зерно дешево, бо існуючі нині вимоги до повернення валюти в Україну передбачають депонування грошей наперед з урахуванням середнього показника за попередні пів року, — що він нижчий, то менше ви винні державі. З іншого боку, спекуляція — це в принципі вигідно.

Пояснимо на прикладі поставок нашої пшениці до Бангладеш.

Прямих поставок (коли товар і гроші ідуть напряду до Бангладеш) немає. Відповідно, і постачальники — зазвичай знані глобальні трейдери. Тож важко було не помітити серед давно відомих назв таку собі AGR11 TRADING. Цікава компанія: зареєстрована у Великій Британії, один акціонер, статутний капітал аж 100 фунтів, дата реєстрації — 26 липня 2022 року, тобто через чотири дні після підписання у Стамбулі «зернової угоди», ой, як збіглося. Власниця і директорка компанії — українка Надія Нагаєва, знов збіг. Що цікаво, за нашими даними, ми продавали пшеницю в Бангладеш у середньому по 198 дол. за тонну, тобто вдвічі дешевше від середньоринкової, поставок дорожче 300 дол. узагалі не було. Але від британської компанії українки Нагаєвої до Бангладеш завозилася пшениця вже за цілком ринковою ціною у 363 дол. за тонну. Якщо ти можеш щось продати вдвічі дорожче, ніж купив, це дуже вигідно. І знаєте, навіть класичний перепродаж не потрібен: схеми із «заміною в морі» як товарів, так і постачальників — давній головний біль світової торгівлі.

Однак не лише такі липові британці — причина ганебних 50 баксів за тонну. Хто ж іще?

Фіктивні одноденки.

Так, вічно жива схема із відкриттям компаній на фунтів і загублені паспорти. Це історії про відвертий кримінал, коли зернотрейдингом займаються компанії, мета яких проста — продати зерно і закритися до того моменту, поки не настане строк повернення валютної виручки. Це буквальне вимивання грошей із країни у найскрутніші для неї часи.

Насправді схемі стільки років і її так просто закрити, що писати про це 2023-го, та ще й у війну, якось ніяково.

Але мусимо констатувати:

за даними нашого джерела з ринку, **справа зайшла вже так далеко**, що тепер фіктивні компанії навіть рахунків у банках не мають, а зразу в угоді прописують, що оплату має отримати третя юрособа в іншій юрисдикції.

Здавалося б, у нас є цілий тріумвірат контролерів, які можуть в один день усе це зупинити:

1) — податкова перевіряє походження експортованого товару й ознаки фіктивності, сигналізує 2) — митниці, яка стоїть на смерті, але не випускає партії з країни, а 3) — БЕБ з ранку до ночі розслідує і розслідує, аби всі винні понесли покарання.

Вони цілий міжвідомчий протокол про це підписали у вересні минулого року, коли спливли перші продажі по 50–100 дол.

Ми глянули про всяк випадок іще раз на дані, — нічого не змінилося з вересня.

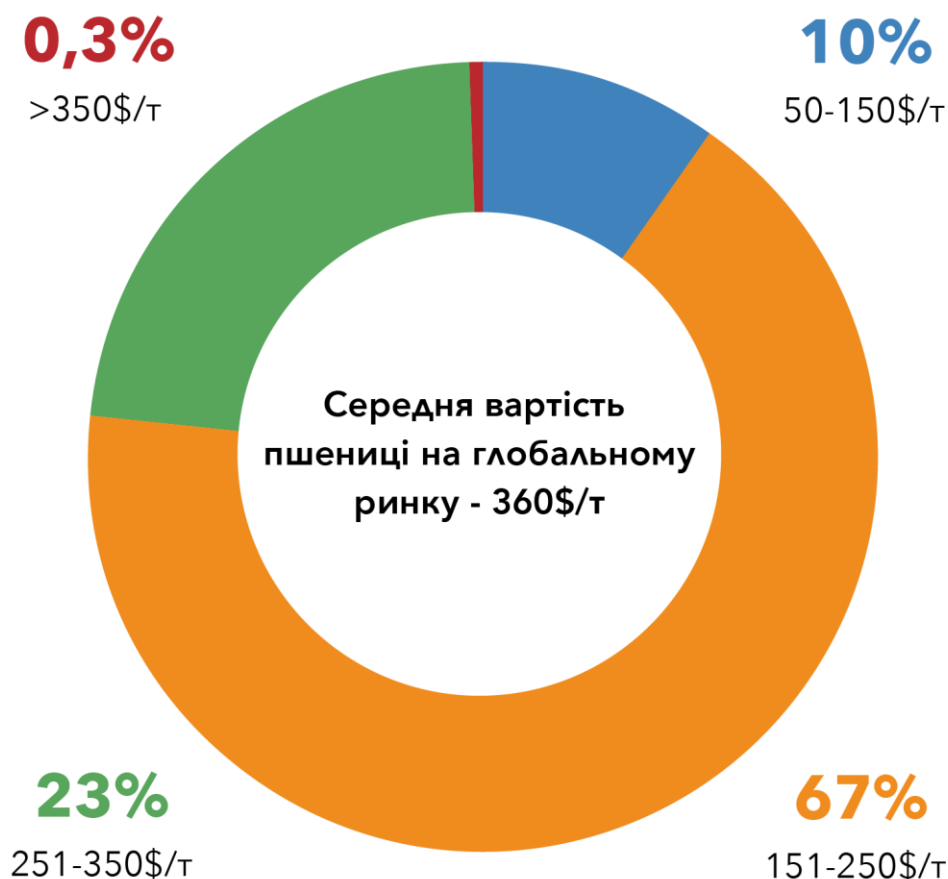
Вони, певно, теж глянули, бо вже в січні скликали тимчасову слідчу комісію, щоб розібратися, чого ж такий вправний план не спрацював. І в січні БЕБ і СБУ провели обшуки на митниці, нарахувавши у схемі щонайменше десяток високопосадовців, 370 фірм і 5 млрд грн збитків для держбюджету. Результат приголомшливий — замість підозр і проваджень скликається чергова ТСК. А, іще на «зливних бачках» один за одним почали з'являтися тексти, як митники/податківці/БЕБівці (потрібне підкресліть) «прикурюють» на зерні.

Ми впевнені у непересічних здібностях працівників усіх згаданих держорганів (див. рис. 4).

Рис.4. ДІАПАЗОНИ ЦІН НА УКРАЇНСЬКУ ПШЕНИЦЮ,

ZN,UA

% від загального обсягу

Напевно, з цих же міркувань виходять й ініціативні урядовці, які, за даними джерела ZN.UA в КМУ, готують низку змін до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», плануючи впровадити мінімальну експортну ціну на зернові, прив'язану до біржової ціни на глобальному ринку, та трохи відкоригувавши умови зобов'язань із повернення валютної виручки.

Та, по-перше,

— ці зміни насправді вирішують лише проблему повернення валютної виручки, лишаючи осторонь і значну частину податкових махінацій, і виведення грошей з країни за відверто кримінальними схемами.

По-друге,

— оскільки це вже друга спроба вирішити проблему якимись півзаходами, що здебільшого впливають на роботу сумлінних експортерів і оминають несумлінних, ця ініціатива точно не переможна.

Що там знайшли правоохоронці, збитки на 5 млрд грн, тобто десь близько 140 млн дол.? Якби той обсяг пшениці, який було продано у другому півріччі 2022-го за ціною в 50–150 дол./тонна, поставили за середньою ринковою ціною, **лише валютної виручки в країні було б на 750 млн дол. більше.**

Тож єдиний позитив очікуваних змін у тому, що ідея прив'язки експортної ціни до глобального індикативу нарешті дійшла і до наших широт.

По-третє,

зміни обмежені періодом воєнного стану.

Але й після цього просто не буде, якщо держава, маючи купу повноважних органів і всі потрібні дані, й надалі ігноруватиме експортні проблеми, навіть не намагаючись аналізувати, хто, куди, за якою вартістю та, власне, з якою метою продає українські товари.

Не думаю, що доступних нам даних не мають у Мінагро чи Мінекономіки, і впевнена, що їх точно мають у податковій і митниці.

Описані нами проблеми давно відомі, просто зараз вони масштабніші, ніж зазвичай, і болючіші, бо країна пошматована війною.

1) — І місцевому виробнику потрібні гроші, аби виживати, і 2) — держбюджету потрібні податки, аби фінансувати нетипово великі видатки, і 3) — НБУ потрібна валюта, аби долар не коштував 100 грн.

Але навіть у таку лиху годину

— ніхто із уповноважених органів не надто переймається тим, що якщо виведення коштів за кордон не зупинити, а податкових схем не прикрити, то фінансова система країни перетвориться на гарбуз...

Загалом за минулий рік український експорт склав 44 млрд дол., з них 20 мільярдів були оплачені компаніями, що знаходяться в офшорах або квазіофшорах, при тому що реальний наш експорт у ці країни - мільярд доларів, не більше.

Що це означає?

Вони перепродали наші товари у інші країни, вочевидь дорожче, ніж купили.

Тож скільки реально коштує експорт України? Чи нормально, що **офшоризація українського експорту сягає 46%**? Скільки грошей лишилося на рахунках цих компаній, так і не доставшись Україні? І скільки податків ми недоотримуємо, лише тому що до цієї проблеми роками не доходять руки?
